

מקח וממכר בעבודת השי"ת

אלו פירות יש להקנות להשי"ת? / מהו ההפרש בין "צדיק" ל"בינוני"? / האם
אדם יכול להקנות להשי"ת את מעשיו העתידיים? / וכיצד "מרדים" ה"בינוני"
את הרע שבנפשו?

קניין "דבר שלא בא לעולם" בעבודת האדם

בפרשתנו (כה, יד) נאמר ציווי התורה "בדין מקח וממכר . . וכי תמכרו ממכר
לעמיתך או קנה מיד וגו'" (לשון הרמב"ם בספר המצות מ"ע רמה).

אחד הכללים שנאמרו בדיני הקניינים, הוא, ש"אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" (רמב"ם הל' מכירה ריש פכ"ב), והיינו, שאדם יכול להקנות לזולתו אך ורק דבר שכבר בא לעולם, ואין בכוחו להקנות דבר שעדיין אינו במציאות. משום כך, "המוכר פירות דקל לחבירו (טרם צמיחת הפירות), יכול לחזור בו אף לאחר שבאו הפירות לעולם" (רמב"ם שם ה"ב), כי כאשר מכר פירות הדקל, עדיין לא באו לעולם, ואין בכוח המוכר להקנותם.

יוצא מכלל זה, הוא המקנה לחברו "הגוף לפירותיו", כגון המוכר אילן לעניין הפירות שיצאו ממנו, במקרה זה, אף שהפירות עדיין אינם במציאות, מכל מקום מכיוון שמכר לו את גוף האילן לצורך הפירות שיצאו ממנו, ו"הרי הגוף מצוי", קנה הלוקח את הפירות העתידיים לצאת (שם פכ"ג ה"א-ב).

וכמו כן ברור ופשוט שכאשר מוכר את הגוף עצמו, ממילא הפירות שיצאו ממנו יהיו שייכים ללוקח.

ונמצאו שלוש חלוקות בדין קניין פירות שלא באו עדיין לעולם:

(א) מכר את האילן עצמו – קנה הלוקח ממילא גם את הפירות שיצאו בעתיד ממנו.

(ב) מכר את הפירות בלבד – לא קנאם הלוקח, משום שהם דבר שלא בא לעולם.

(ג) מכר את ה"אילן לפירותיו" – קנה הלוקח את הפירות שיצאו בעתיד, אף שלא קנה את האילן עצמו.

והנה, כל ענייני ההלכות שבתורה, הרי נוסף לפירושן הפשוט, הן "עצות מרחוק מגדול העצה, לתקן הדעות וליישר כל המעשים" (רמב"ם הל' תמורה ד, יג), והיינו, שבכל הלכה והלכה יש תוכן רוחני והוראה בעבודת האדם לקונו, ועל כן יש לבאר הלכה זו של הקנאת "דבר שלא בא לעולם", בעבודת הבורא ית"ש.

עבודת האדם – להקנות ה"גוף" וה"פירות" להשי"ת

עבודת האדם כל ימי חלדו היא מה ש"אני נבראתי לשמש את קוני" (משנה וברייתא סוף קדושין). השי"ת הוא "קונה הכל", וכל ענייני העולם שייכים וקנויים לו, אלא שאין הדבר נגלה לעין כל, ועבודת האדם היא לפעול שיהי' ניכר בגלוי שהוא וכל אשר לו קנויים ושייכים לרשותו ולבעלותו של הקב"ה, וזאת, על ידי שכל הנהגתו בכל פרטי' היא אך ורק כפי רצון הבורא. זהו, אם כן, עניין "קניין" ברוחניות בעבודת האדם, לגלות כיצד כל אשר לו קנוי לבורא ית"ש (ראה גם לעיל שיחה שני' לפרשת לך).

והנה, ענייני האדם שאותם צריך הוא להקנות להשי"ת נחלקים בכללות ל"גוף" ול"פירות": האדם עצמו וכוחותיו הם ה"גוף", ופעולותיו של האדם הן ה"פירות".

ביתר ביאור:

ה"גוף" מורה על האדם כשלעצמו, ובזה נכללים גוף האדם, וכן הנפש וכוחותי': השכל שבמוח, הרגשות שבלב, וכן כוחות המחשבה, הדיבור והמעשה.

ואילו ה"פירות", כשם, הם כל הפעולות ה"צומחות" ויוצאות מנפש האדם וגופו. "פירות" אלו, הן המחשבות שמהרהר במוחו, הדיבורים שמוציא מפיו, והמעשים שעושה בפועל. כל אלו הינם פירות ותוצאות הצומחים מתוך גוף האדם, שכלו ומידותיו, וכוחות המחשבה דיבור ומעשה שלו.

עבודת האדם היא "להקנות" את עצמו להשי"ת והיינו שיהיו כל עניינים וכוחות אלו על פי רצון השי"ת בלבד, ובזה יש חילוקים אם "מקנה" לבורא את ה"גוף" עצמו, או רק את ה"פירות" היוצאים ממנו, וכפי שיתבאר.

ה"בינוני" כל חייו במלחמת היצר – ומנצח בה

נתבאר בארוכה בספר תניא קדישא (ראה פרקים א, י-יד) ההפרש בין מדרגת ה"צדיק" ולעומתו ה"בינוני" (ראה שם פ"א, שלעניין הדין ומשפט מקרי "צדיק" כשיש לו רוב זכויות, ו"בינוני" במחצה זכויות ומחצה עוונות, אך כל זה הוא רק "שם המושאל", כי צדיק לאמיתו הוא רק באופן דלקמן):

הצדיק וגם הבינוני הם שלמים בעניין קיום כל המצוות, וגם הבינוני אינו עובר שום עבירה רח"ל במעשה בדיבור או במחשבה, והחילוק בין הבינוני לצדיק הוא בנוגע לכוח המתאוה לענייני רע שבנפש:

הצדיק הוא מי ש"אין לו יצר הרע", ואין בקרבו כל שמץ שייכות לרע. לעולם אין לו תאוות לדברים שאינם מקדושה, וכל רצונותיו ותשוקותיו הם לעבוד את הבורא ית"ש בלבד, וממילא מובן אשר צדיק אמת זה אינו שייך לשום עניין של חטא. צדיק זה מובטח שלא יעבור עבירה לעולם, מכיוון שלא ייתכנו אצלו תאוה ורצון לעבירה ח"ו כלל.

וה"בינוני" הוא מי ש"יכול להיות סכלות הכסיל הרע בהתגלות לבו... להתאוות תאוה לכל ענייני גשמיות עולם הזה, בין בהיתר בין באיסור ח"ו". אצל הבינוני היצר הרע עודנו בתוקפו להסיתו לעבור על רצון ה', אלא שהבינוני עמל "להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאוה תאוה, שלא... להוציא תאוותו מכח אל הפועל", ומיד כשעולה לו הרהור עבירה, הרי הוא "דוחה בשתי ידים ומסיח דעתו מיד שזכר שהוא הרהור רע".

ומבאר שם, שהבינוני מנצח תמיד במלחמת היצר, ושווה הוא לצדיק לעניין המעשה בפועל, ו"לא יעבור" עבירה "לעולם", ו"לא נקרא עליו שם רשע אפילו שעה אחת ורגע אחד", ובעניין המעשה בפועל הוא מושלם בתכלית השלמות.

וההפרש בין הצדיק והבינוני הוא, שהצדיק יש בנפשו משיכה לקדושה בלבד, ואילו הבינוני עדיין עולות לו תאוות מענייני העולם, והוא מתגבר כארי לדחות מיד. כל ימיו עומד הבינוני במלחמת היצר, אלא שמכל מקום לפי מצבו בעבודת השם הוא מנצח תמיד במלחמה זו, וגם בעתיד ינצח, וכפי שיתבאר עוד לקמן.

רק הצדיק "מקנה" את ה"פירות שלא באו לעולם"

ולפי זה יבואר עניין קניין "פירות שלא באו לעולם" בעבודת הבורא ית"ש:

הצדיק מקנה להקב"ה את "הגוף", שהרי אין לו יצר הרע, ואם כן כל כולו – גופו, שכלו, מידותיו, ושאר כוחותיו וכל הרצונות וההרהורים שעולים במוחו, כולם קנויים להשי"ת, ולעולם לא יעלה במוחו וכליבו שמץ עניין של רע.

ומכיוון שמקנה להשי"ת את "גוף" מוחו וליבו ושאר כוחותיו, הרי ממילא ה"פירות" שעתידיים לצמוח מגוף זה, שהם המחשבות, דיבורים ומעשים, קנויים הם להשי"ת מעיקרא עוד קודם שבאו לעולם. מכיוון שמחשבות האדם ודיבוריו ומעשיו תלויים במוחו וליבו, הרי אם מוחו וליבו קנויים להקב"ה לגמרי, אי אפשר שיהי' איזה פגם ב"פירות", כי הם צומחים מה"גוף" שכבר קנוי כולו להשי"ת.

אבל הבינוני שאין גופו ונפשו קנויים לבורא, ועדיין עולים למוחו הרהורי עבירה ח"ו, ויש לו "תאוה לכל ענייני גשמיות עולם הזה", הנה אף שהוא דוחה את ההרהורים הרעים "בשתי ידיים", מכל מקום עדיין אין "גופו" קנוי להשי"ת.

וזהו מה שבהלכה ש"אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" ישנה אזהרה חשובה לבינוני:

מכיוון שאין "גוף" הבינוני קנוי להשי"ת, לכן, גם כאשר נמצא במעמד ומצב מרומם, ועובד את השי"ת באופן נעלה, ומחליט החלטות בנוגע למעשיו ודיבוריו ומחשבותיו בעתיד, שיהיו ע"פ רצון השי"ת ובתכלית העילוי, הרי אינו יכול להיות בטוח שאכן כן יקום, שהרי מעשים אלו הם "פירות" ותוצאות של ה"גוף" – שכלו ומדותיו, וכיוון שה"גוף" עדיין אינו קנוי להשי"ת לבדו, מי יבטיחו אשר בשעה שיבוא לידי מעשה בפועל יצליח להתגבר על היצר ולפעול כפי רצון העליון ב"ה, ושמא יהי' ח"ו להיפך?

ועל כן, אין הבינוני מקנה להקב"ה מעיקרא את ה"פירות" שלא באו עדיין לעולם, שהם המעשים, דיבורים ומחשבות העתידיים לבוא, אלא עליו להיות עומד מוכן למלחמה לעמוד חזק ולנצח היצר בעל עת ובכל שעה, ורק אז, כאשר ינצח בפועל במלחמה, הרי בזה הקנה לה' את המעשה, דיבור או מחשבה דקדושה שפעל כבר במציאות.

"להרדים" את הרע שבחלל השמאלי

אמנם, יש דרך לבינוני שבה יוכל להקנות גם את ה"פירות" להשי"ת, והוא בדרך של "קניין הגוף לפירות". בכך אין הוא מקנה את הגוף עצמו, אלא רק את הגוף לעניין הוצאת הפירות.

ביאור העניין:

נתבאר למעלה שבמהותו של הבינוני עדיין יש תאוה לרע, והיצר הרע מנסה להעלות בו מחשבות ורצונות זרים רח"ל, והבינוני בכוחו רק לדחותם ממחשבתו ומדיבורו ומעשיו, שלא יבואו לידי ביטוי בפועל ממש ח"ו, וממילא לכאורה אכן אין לו שליטה וראית ומוחלטת על מחשבותיו דיבוריו ומעשיו.

אך מכל מקום, יש אפשרות בידי הבינוני לכפות את הרע שעולה מליבו ומוחו, ולהיות במצב שאינו שייך כלל לעבור על מצוות השי"ת!

כי הנה מבואר בתניא, שהבינוני עמל לא רק על הכפי' בפועל של הרצונות הרעים, אלא הוא עובד ומקדש את שכלו ורגשותיו לעורר בנפשו אהבה להשי"ת. אמנם תמיד נשארת בבינוני האפשריות לרצונות זרים ח"ו, אך מנגד הוא מעורר בנפשו אהבה להשי"ת, וממילא באותה שעה לא מתעוררים אצלו רצונות המנגדים להשי"ת.

ובפרט בעת התפילה, כאשר "נפש האלקית מתאמצת ומתגברת... להתכונן בגדולת ה' אין סוף ב"ה, ולהוליד אהבה עזה לה' כרשפי אש בחלל הימני שבלבו" או אז הוא כופה את הסטרא אחרא ואת היצר הרע שבו. ואף ש"לא נתבטל לגמרי בבינוני", מכל מקום "הוא דרך משל כאדם שישן שיכול לחזור וליעור משנתו, כך הרע בבינוני הוא כישן בחלל השמאלי בשעת קריאת שמע ותפלה, שלבו בוער באהבת ה', ואחר כך יכול להיות חוזר וניעור" (תניא פי"ג).

ומובן אשר בשעת התפילה, בעת התעוררות האהבה העזה להשי"ת, הרי הבינוני מופרש מכל מיני רע. בשעת התפילה מוחו וליבו תפוסים בגדולת ה' ואהבה עזה אליו ית', וממילא אין התאוות הרעות יכולות אז לעלות אל המוח ואל הלב. בשעה זו, יש לו שליטה וממשלה גם על ה"פירות", על המעשים היוצאים וצומחים ממנו, כי אף שהרע לא נכחד ממנו, מכל מקום בשעה זו הרע "ישן" ואינו יכול לעורר בו תאוות רעות.

קניין זה הוא כמו "אילן לפירותיו". ה"גוף", עצם כוחותיו של הבינוני, לא נהפך לגמרי לטוב, אך לפועל, לעניין ה"פירות" בפועל, הרי הוא סמוך ובטוח באותו שעה שיהיו קנויים ושייכים להשי"ת ורצונו בלבד.

ואפילו בהמשך היום, כאשר אינו עוסק בהתכוננות בגדולת ה', והאהבה אינה בתוקפה בליבו. כיוון שעוסק בעניינים אחרים, מכל מקום נתבאר בתניא (סוף פי"ב) שלזה מועיל ה"רשימו", רושם שנשאר מ"מוחין ויראת ה' ואהבתו" שהיו בו בשעת התפילה, ובכוח הרושם הזה הוא יכול "להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאווה

תאווה", לדחות את הרהורי העבירה באופן ש"מיד בעלייתו לשם דוחהו בשתי ידיים, ומסיח דעתו מיד שנזכר שהוא הרהור רע, ואינו מקבלו ברצון, אפי' להרהר בו ברצון וכל שכן להעלותו על הדעת לעשותו ח"ו או אפי' לדבר בו".

ונמצא, שבכוחו של הבינוני לשלוט ולהקנות את ה"פירות", הם מחשבותיו דיבוריו ומעשיו להשי"ת, על ידי שהוא מתבונן בגדולת ה' ומתעורר באהבה עזה בשעת התפילה, ובכך אף שגופו אינו קנוי להשי"ת לגמרי, מכל מקום קניין גוף לפירות יש כאן, והוא מגלה בפירותיו את שייכותם וקניינם להשי"ת נוראה עוד במקור הדברים תוספת ביאור והרחבה ועומק בכל זה].